

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU**

DIPLOMSKI RAD

Financijske brige, psihološka deprivacija i
intenzitet traženja posla kod nezaposlenih u Hrvatskoj

MENTOR: dr.Branimir Šverko

STUDENT: Tana Knezović

Zagreb, 2004.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
UVOD	4
Nezaposlenost	4
Istraživanje nezaposlenosti u psihologiji	5
Psihološke posljedice nezaposlenosti	6
Faktori zbog kojih se javljaju različitosti u odgovoru na nezaposlenost	8
Zbog čega nastaju psihološki efekti nezaposlenosti	10
Suočavanje s nezaposlenošću	14
Aktivno traženje posla	15
Povezanost financijskih briga i psihološke deprivacije s traženjem posla	17
PROBLEM	18
METODA	19
Uzorak	19
Postupak	21
Mjere	22
REZULTATI	24
Deskriptivna analiza glavnih varijabli	24
Povezanost financijskih briga i psihološke deprivacije s intenzitetom traženja posla	28
RASPRAVA	32
ZAKLJUČAK	38
LITERATURA	39
PRILOG	41

SAŽETAK

Ovim istraživanjem smo htjeli provjeriti kakav je intenzitet aktivnog traženja posla kod nezaposlenih u Hrvatskoj te da li ga potiču financijske brige (kao mjera ekonomskih teškoća) i psihološka deprivacija (kao mjera nemogućnosti ispunjenja latentnih funkcija rada).

Istraživanje je provedeno na 1138 nezaposlenih s Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. Rezultati pokazuju da nezaposleni u Hrvatskoj različitim intenzitetom pristupaju aktivnom traženju posla. Uopće ga ne traži 11,3%, rijetko se tome posvećuje 14%, par puta mjesečno 29,9%, par puta tjedno 16,8% a svakodnevno posao traži 8% nezaposlenih.

Pripadnici različitih sociodemografskih skupina i nezaposleni s različitom duljinom trajanja nezaposlenosti razlikuju se u intenzitetu aktivnog traženja posla. Muškarci i žene posao traže podjednako često, dok mlađi traže posao češće od starijih nezaposlenih, kao i nezaposleni s višim stupnjem obrazovanja i većom obiteljskom odgovornošću. Kraće nezaposleni također su aktivniji u traženju posla.

Hijerarhijske regresijske analize su pokazale da mimo sociodemografskih varijabli i trajanja nezaposlenosti, aktivnijem traženju posla doprinose veće financijske brige, dok psihološka deprivacija nije povezana s intenzitetom traženja posla. Sve uključene varijable zajedno objašnjavaju 4,4% varijance intenziteta traženja posla.

Ključne riječi: nezaposlenost, intenzitet traženja posla, financijske brige, psihološka deprivacija

UVOD

Fryer i Payne (1986) zaposlenje definiraju kao dobrovoljan, institucionalno reguliran odnos razmjene između dvije strane od kojih jedna želi prodati, a druga kupiti rad, uglavnom za novac. U životu današnjeg čovjeka zaposlenje ima veliku važnost i značenje. Nerijetko se ljudi identificiraju upravo kroz svoje radno mjesto. Važnost posla vidljiva je i iz količine vremena koje radno sposobna osoba provede u radu. U većini industrijaliziranih zemalja prosječan pojedinac na poslu provede trećinu svoga vremena a još mnogo ranije počinje i njegova edukacija za rad.

Prema Šverku (1991) posao ima nekoliko važnih funkcija u životu čovjeka. Prva i najočitija je njegova ekonomska funkcija kojom se osigurava egzistencija. Međutim, istraživanja pokazuju da bi većina ljudi nastavila raditi i u uvjetima zajamčene materijalne osiguranosti. To ukazuje na postojanje još nekih bitnih funkcija rada osim ekonomske. Posao ima i socijalnu funkciju; radno mjesto čovjeku najčešće omogućava i socijalne interakcije koje su važan izvor zadovoljenja afilijacijskih potreba. Također, posao je i izvor društvenog statusa i prestiža te može biti i izvor čovjekovog identiteta, samopoštovanja i uvjerenja o vlastitoj vrijednosti.

Većina radno sposobnih osoba želi, ali i mora raditi kako bi uzdržavali sebe i svoje obitelji, no mnogi su neželjeno nezaposleni. U Hrvatskoj je također velik broj onih koji su ostali bez posla, ili još nisu ni ušli u svijet rada zbog bezuspješne potrage za poslom. Ovim istraživanjem ćemo opisati neke faktore koje obično dovode do negativnih psiholoških posljedica nezaposlenosti, kao i neke načine suočavanja koje poduzimaju nezaposlene osobe u cilju nalaženja posla.

Nezaposlenost

Nezaposlenost se definira na različite načine. Standardna definicija nezaposlenosti Međunarodne organizacije rada (Mrnjavac, 1996) obuhvaća sve osobe starije od dobne granice određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva koje su:

- (1.) tijekom referentnog razdoblja bile bez posla,
- (2.) tijekom tog razdoblja bile u svakom trenutku na raspolaganju za posao, te
- (3.) aktivno tražile posao (poduzimale određene korake u cilju pronalaženja posla).

Dakle, kriteriji na kojima se zasniva standardna definicija nezaposlenosti odnose se i na aktivnost pojedinca tijekom referentnog razdoblja.

Nezaposlenost ima nepovoljne posljedice za pojedinca. Uz ekonomske probleme koji očito nastaju zbog gubitka posla, nezaposlenost onemogućuje zadovoljavanje i ostalih funkcija rada te uključuje učenje novih uloga i prilagođavanje novonastalim okolnostima. Ne samo što osoba gubi pozitivan status kojeg donosi zaposlenje, nego se nerijetko mora suočiti i s negativnom etiketom nezaposlenog. Mijenjaju se značajke raznih neprofesionalnih uloga (npr. u obitelji) zbog drukčijeg korištenja vremena i smanjenih financijskih resursa. Očevi su često pogođeni gubitkom uloge "hranitelja obitelji", što može promijeniti odnose među ukućanima. Gubitak radnog mjesta onemogućava osobu da koristi velik dio svojih znanja i vještina što također pogađa identitet i status. Nezaposlena osoba gubi svoju staru rutinu i dobiva neke nove obaveze, koje su često neugodne i pogubne za samopouzdanje osobe (npr. prijavljivanje na Zavod za zapošljavanje, traženje posla....). Sve to uzrokuje brojne psihološke i socijalne teškoće.

Istraživanja nezaposlenosti u psihologiji

Prva istraživanja psiholoških učinaka nezaposlenosti provedena su 1930-ih godina i bila su potaknuta velikom ekonomskom krizom. To su uglavnom bila kvalitativna istraživanja koja su se temeljila na intervjuima i opažanju nezaposlenih te su utvrdila postojanje psiholoških posljedica nezaposlenosti. Najutjecajnija studija iz tog razdoblja bila je Jahodina studija. Jahoda je sa svojim suradnicima boravila među ljudima koji su ostali bez posla nakon zatvaranja tvornice lana u austrijskom selu Marienthal i na taj način opažala i potom opisala promjene u životima nezaposlenih (Feather, 1990). Bez obzira na metodološke nedostatke, ova studija je imala velik utjecaj na cjelokupno istraživanje psiholoških učinaka nezaposlenosti. Skrenula je pažnju na populaciju nezaposlenih, a detaljnim opisima njihovih problema i iskustava postala je izvor mnogobrojnim idejama budućih istraživanja.

Eisenberg i Lazarsfeld (1938, prema Feather 1990) su proučavanjem stotinjak studija o nezaposlenosti iz 1930-ih godina zaključili da nezaposlenost čini ljude emocionalno nestabilnima, da je moral nezaposlenih niži nakon gubitka posla te da se reakcije na nezaposlenost mijenjaju kroz faze koje nezaposlena osoba prolazi, od faze šoka, preko optimizma, pesimizma do fatalizma i rezignacije ukoliko nezaposlenost potraje.

Povećanje stope nezaposlenosti u 1980-im godinama slijedio je i ponovni povećani interes psihologa za ovu tematiku, pa je otada jako narastao broj publikacija o psihološkim efektima nezaposlenosti. Suvremena istraživanja su mnogo preciznija u odabiru metodoloških postupaka. Za razliku od ranih istraživanja kada su varijable obično bile opisne a metode prikupljanja podataka uglavnom kvalitativne, sada su varijable jasno definirane i operacionalizirane, a podaci se skupljaju provjerenim upitnicima. Zbog tih karakteristika istraživanja, podaci koji se dobivaju su pouzdaniji a uspoređivanje rezultata različitih studija je opravdanije.

Psihološke posljedice nezaposlenosti

Istraživanja redovito prikazuju gubitak posla kao visoko stresno iskustvo koje kod pojedinca izaziva neke promjene u doživljavanju i ponašanju (McKee-Ryan i sur., 2003). Utvrđujući moguće posljedice nezaposlenosti, brojnim istraživanjima se provjeravalo postojanje povezanosti stanja nezaposlenosti s različitim varijablama kojima su operacionalizirani određeni aspekti funkcioniranja nezaposlene osobe.

Jedan od najčešće ispitivanih ishoda je psihološko zdravlje. Taj konstrukt obuhvaća niz afektivnih, kognitivnih i bihevioralnih procesa, a proteže se od niskog ili narušenog, do visokog ili dobrog psihološkog zdravlja (Warr, 1983). Nisko psihološko zdravlje očituje se kao anksioznost, depresija, nedostatak samopouzdanja, nesposobnost za suočavanje s problemima, nezadovoljstvo sobom i svojom okolinom. S druge strane, visoko psihološko zdravlje je karakterizirano u prvom redu odsustvom simptoma niskog psihološkog zdravlja, ali se širi i u proaktivniju formu koja uključuje želju za rastom, samoaktualizacijom, osjećaj sreće i zadovoljstvo životom. (Warr, 1983).

Različiti aspekti psihološkog zdravlja operacionalizirani prihvatljivo pouzdanim i valjanim mjerama su ispitivani u brojnim studijama provedenim na nezaposlenima.

Meta analiza McKee-Ryana i sur. (2003) pokazuje da je u prosjeku nezaposlenost povezana s nižim razinama psihološkog zdravlja. Mnogo je dokaza o negativnom učinku nezaposlenosti na specifične aspekte psihološkog zdravlja. Nezaposleni osjećaju više razine napetosti, negativnih osjećaja i niže razine sreće, trenutnog zadovoljstva i pozitivnih osjećaja kad se usporede sa zaposlenima (Fryer i Payne, 1986).

Kada se provjerava povezanost samopoštovanja i nezaposlenosti, ne dobivaju se konzistentni rezultati. Warr i Jackson (1982, prema Warr, 1983) su mjerili posebno pozitivne i posebno negativne aspekte samopoštovanja. Pokazalo se da je pozitivno samopoštovanje podjednako za zaposlene i nezaposlene, dok se razlika dobiva kad se uzmu u obzir negativni aspekti procjene vlastite vrijednosti, s tim da nezaposleni imaju izraženije negativne aspekte sebe.

U istraživanjima psihičkih oboljenja nezaposlenih najčešće je korišten upitnik GHQ (General Health Questionnaire; Upitnik općeg zdravlja) koji diferencira anksioznost, depresiju i psihosomatske simptome. Nezaposleni imaju redovito više rezultate na ovom upitniku od zaposlenih (Fryer i Payne, 1986). Sama depresija se često ispituje i Beckovim upitnikom te se kod nezaposlenih i na toj mjeri dobiva viši rezultat (Fryer i Payne, 1986).

Osim na afektivna stanja, nezaposlenost utječe i na kognitivno funkcioniranje pojedinca. Istraživanja su pokazala da nezaposlene osobe ipak imaju manje kognitivnih poteškoća nego što to misle. U istraživanju Fryera i Warra (1984, prema Fryer i Payne, 1986) trećina nezaposlenih je izjavila kako ima teškoća s koncentracijom, da se osjećaju "usporeno" i da moraju dugo promišljati nad stvarima. Međutim samo ih je 10% pokazalo loš rezultat na objektivnoj mjeri (razumijevanje pročitano materijala i pamćenje liste za trgovinu).

Iako za povezanost stresa i pogoršanog fizičkog zdravlja ne postoje jasni dokazi, općenito se smatra da ona ipak postoji. Studije najčešće pokazuju da nezaposleni imaju više zdravstvenih problema (Fryer i Payne, 1986), ali potrebno je oprezno interpretirati te nalaze. Naime, vjerojatnije je da nezaposlenost na zdravlje ima indirektan utjecaj preko lošijih materijalnih uvjeta života.

Pokušala se naći i povezanost nezaposlenosti i uporabe psihoaktivnih tvari, međutim, rezultati su nejednoznačni. Neke studije su izvjestile o povećanom korištenju alkohola nakon gubitka posla (Catalano, 1993, prema Winefield, 1995), dok druge ne nalaze povezanost (Laybourn i MacPherson, 1987, prema Winefield, 1995).

Nejasna je i veza između nezaposlenosti i suicidalnog ponašanja. Rezultati ne omogućuju zaključak da je nezaposlenost "okidač" za samoubojstvo, ali dopuštaju mogućnost da dugotrajna nezaposlenost može povećati ranjivost prema suicidalnom ponašanju.

Faktori koji uzrokuju različitosti u odgovoru na nezaposlenost

Pregled literature o psihološkim posljedicama nezaposlenosti otkriva da one nesumnjivo pogađaju ekonomske, socijalne i psihološke aspekte života većine nezaposlenih. Međutim, ne čine to u jednakoj mjeri. Za mali broj nezaposlenih pogoršanje stanja je tako veliko da čak izvrše ili pokušaju samoubojstvo, ali kod velike većine koji osjećaju neke poteškoće prouzročene nezaposlenošću primjećuje se širok raspon reakcija na situaciju. Dijelom je to zbog razlika u ekonomskim i socijalnim okolnostima, a dijelom i zbog individualnih razlika koje utječu na to koliko se uspješno osoba može suočavati s pritiscima (Fryer i Payne, 1986). Zato se u istraživanja psiholoških posljedica nezaposlenosti redovito uključuju i varijable koje doprinose varijacijama u odgovorima na nezaposlenost.

Utjecaj demografskih varijabli provjerava se u većini istraživanja. Rezultati konzistentno pokazuju da je dob zakrivljeno povezana s negativnim efektima nezaposlenosti, bar kod muškaraca. Nezaposleni srednje dobi više pate zbog nezaposlenosti od mlađih i starijih, što se može objasniti većim financijskim odgovornostima kao i većoj važnosti koju pridaju karijeri i radnoj ulozi (Warr i Jackson, 1984).

Način na koji spol doprinosi varijabilitetu reakcija na nezaposlenost mnogo je nejasniji. Neke studije pronašle su da ženama teže pada nezaposlenost (Warr i Payne, 1983, prema Winefield, 1995), ali ipak većina studija ne nalazi nikakve razlike između muškaraca i žena. Leana i Feldman (1991, prema Winefield, 1995) izvješćuju jedino o razlikama u suočavanju s nezaposlenošću; muškarci više upotrebljavaju suočavanje usmjereno na problem, a žene usmjereno na emocije.

Demografske varijable koje su još bitne za istraživanje utjecaja nezaposlenosti su i obiteljska odgovornost te obrazovanje. Obiteljska odgovornost i bračni status bitni su za procjenu financijske situacije, ali i za procjenu potencijalne socijalne podrške u obitelji. Stupanj obrazovanja koji nezaposleni ima je relevantan za vjerojatnost ponovnog zaposlenja, a time i za njegova pozitivna ili negativna očekivanja i procjenu trenutačne situacije (McKee-Ryan i sur., 2003).

Iako su mnoge studije polazile od ideje da će duljina nezaposlenosti biti značajan faktor u izraženosti psiholoških posljedica nezaposlenosti, rezultati nisu jasni. Warr i Jackson (1984) su zaključili da se negativne posljedice nezaposlenosti javljaju u prva tri mjeseca i onda ostaju

relativno stabilne, što bi značilo da je duljina nezaposlenosti manje važna od same činjenice da je osoba nezaposlena. Payne (1985, prema Fryer i Payne, 1986) je čak dobio rezultate koji pokazuju poboljšanje nakon određenog perioda nezaposlenosti koje bi se moglo pripisati navikavanju na novu ulogu i upotrebi nekih strategija suočavanja. Duža nezaposlenost obično povlači i sve više financijskih teškoća pa onda i veću učestalost raznih strategija suočavanja (McKee-Ryan i sur, 2003).

Hipoteza da će osobe koje su više zaokupljene svojim poslom i karijerom imati teže poteškoće u situaciji nezaposlenosti je uglavnom i dokazana u istraživanjima koja su zaokupljenost poslom uzimala kao relevantnu varijablu (Warr i Jackson, 1983, prema Fryer i Payne, 1986). Međutim, potrebno je utvrditi da li je zaokupljenost poslom stabilna karakteristika ili se možda mijenja s obzirom na stanje zaposlenosti odnosno nezaposlenosti.

Koliko će psihološke posljedice nezaposlenosti biti pojedincu teške, ovisi i o dostupnim resursima kojima se može služiti kako bi se uspješnije suočio s nezaposlenošću. Pretpostavlja se da će resursi za suočavanje smanjiti negativne efekte gubitka posla. McKee-Ryan i Kinicki (2002, prema McKee-Ryan i sur., 2003) su identificirali tri tipa resursa: osobne, socijalne i financijske, a McKee-Ryan i sur. (2003) su u svojoj meta analizi dodali i vremensku strukturu kao način zaštite od loših posljedica nezaposlenosti. Vremenska struktura odnosi se na stupanj u kojem nezaposlena osoba percipira provođenje svog vremena smislenim i korisnim. Istraživanja redovito pokazuju da na nezaposlene koji uspijevaju bolje organizirati svoje vrijeme i stvoriti neke nove rutine, nezaposlenost djeluje manje pogubno (McKee-Ryan i sur., 2003).

Osobni resursi se definiraju kao unutrašnji resursi na koje se osoba može osloniti a uključuju percepciju pojedinca o vlastitoj vrijednosti, o kontroli nad događajima u svom životu te neke osobine ličnosti kao što je emocionalna stabilnost i optimizam. Osobe s višim samopoštovanjem, percipiranom kontrolom i višim optimizmom boljeg su mentalnog zdravlja i efikasnije se suočavaju sa stresnim životnim događajima, pa tako i s nezaposlenošću (Armstrong-Stassen, 1994, prema McKee-Ryan i sur., 2003).

Socijalni resursi odnose se na vanjske resurse koji se dobivaju kroz socijalne interakcije i socijalnu podršku. Lazarus i Folkman (1984, prema McKee-Ryan i sur., 2003) smatraju da socijalni resursi doprinose boljem psihičkom zdravlju na dva načina: dobra socijalna mreža pomaže osobi da pozitivnije vrednuje sebe i svoj život pa se to očituje na pozitivnijem stavu i

tijekom nezaposlenosti a također ublažava efekte stresa. Kao što je već spomenuto, pokazano je da žene češće traže socijalnu podršku nego muškarci.

Neki autori smatraju da je upravo financijsko stanje najvažnija determinanta o kojoj ovisi koliko će posljedice nezaposlenosti biti ozbiljne (Jones, 1991-1992, prema McKee-Ryan i sur., 2003). Financijski resursi omogućuju pristup ostalim važnim resursima koji mogu ublažiti loše učinke nezaposlenosti kao što su neke socijalne aktivnosti, hobiji te prikladni materijalni uvjeti života. Upravo od ove pretpostavke kreće i Fryerova teorija ograničenja djelovanja koja objašnjava zašto uopće dolazi do psiholoških posljedica nezaposlenosti, a koja će biti objašnjena nešto kasnije.

Kao što je već spomenuto, gubitak strukture vremena do kojeg dolazi nezaposlenošću nepovoljno utječe na nezaposlenu osobu. Nezaposleni koji su uspješniji u organiziranju svog vremena lakše se suočavaju s nezaposlenošću (Feather i Bond, 1994, prema McKee-Ryan i sur., 2003).

Zbog čega se javljaju psihološki efekti nezaposlenosti?

Postoji nekoliko teorija koje objašnjavaju zašto dolazi do nepovoljnih psiholoških posljedica nezaposlenosti. Jedna od najutjecajnijih teorija je **Jahodina deprivacijska teorija**.

Jahoda (1982) smatra da zaposlenje uz svoju manifestnu funkciju (prihod), ima i svoje latentne funkcije (vremenska struktura dana, nivo aktivnosti, socijalni kontakti, osjećaj društvene korisnosti i status). Iako priznaje da se ove latentne funkcije mogu zadovoljiti i na druge načine, Jahoda smatra instituciju zaposlenja idealnom jer ih sve kombinira i udružuje s motivom zarade za život. Gubitak posla dovodi do deprivacije i manifestnih i latentnih dobitaka, međutim, po Jahodi upravo ta psihološka deprivacija ima negativan utjecaj na psihološko stanje pojedinca.

Neka istraživanja koja su koristila ljestvice koje mjere latentne funkcije posla su pokazala da se nezaposleni međusobno razlikuju po nivou deprivacije latentnih funkcija (Miles i Howard, 1983, prema Creed i Macintyre, 2001), što znači da neki bolje a neki lošije uspijevaju u samostalnom zadovoljavanju tih funkcija van zaposlenja. Nađene su i razlike u ispunjenju latentnih funkcija između zaposlenih i nezaposlenih mladih (Miles i Howard, 1984, Evans i Haworth, 1991, prema Creed i Macintyre, 2001). Također, sva ta istraživanja našla su i značajnu povezanost između ispunjenja latentnih funkcija i psihološkog zdravlja - nezaposleni koji imaju

bolji pristup ispunjenju latentnih funkcija, u načelu imaju i bolje psihološko zdravlje. Brojna istraživanja su ispitivala utjecaj pojedinačnih latentnih funkcija na psihološko zdravlje pojedinca.

Jahoda je istaknula vremensku strukturu kao najvažniju latentnu funkciju rada. Upravo ta varijabla je i najčešće uključena u istraživanja u kojima se nezaposlenost proučava s Jahodinog gledišta. Nezaposlene osobe često imaju teškoća s ispunjavanjem vremena i organiziranjem svojih dužnosti iako ih je manje nego dok su bili zaposleni. Hepworth (1990) je našla da je najbolji prediktor mentalnog zdravlja osjećaj pojedinca koliko mu je vrijeme ispunjeno. Wanberg, Griffiths i Gavin (1997) također su našli povezanost vremenske strukture i mentalnog zdravlja u populaciji nezaposlenih. Bond i Feather (1983) su pronašli da je smisleno korištenje vremena pozitivno korelirano sa samopoštovanjem a negativno s depresivnim simptomima i u zaposlenom i nezaposlenom uzorku.

Nivo aktivnosti je obično niži u nezaposlenoj nego u općoj populaciji (Underlid, 1996, prema Creed i Macintyre, 2001); viši nivo smislenih aktivnosti pozitivno utječe na stanje pojedinca. Iako imaju više vremena od zaposlenih, nezaposleni često provode vrijeme u pasivnim aktivnostima kao što je gledanje televizije ili su po cijeli dan u kući, što se dijelom može objasniti nedostatkom financijskih mogućnosti za održavanje nekih hobija a dijelom i mogućim osjećajem krivnje kad bi se bavili nečim zabavnim a nemaju posao.

Radno mjesto zaposlenoj osobi također pruža i socijalni kontekst u kojem je osoba okružena ljudima iz šire okoline gdje odnosi nisu toliko intenzivni kao u najužoj obitelji; takvi manje nabijeni odnosi omogućavaju racionalniju izmjenu informacija, stavova i mišljenja u svakodnevnom životu. Pokazalo se da nezaposleni rjeđe sudjeluju u socijalnim aktivnostima od zaposlenih te da češće sudjelovanje u takvim aktivnostima dovodi do povoljnijeg psihološkog stanja (Waters i Moore, 2002).

Najmanje se istraživao utjecaj osjećaja društvene korisnosti. Jahoda navodi da zaposlenje omogućava pojedincu da se osjeća korisnim dijelom društva te da se nezaposlena osoba osjeća beskorisno i kao da je nitko ne treba. Evans i Haworth (1991) i Haworth i Ducker (1991) (prema Creed i Macintyre, 2001) su našli da je osjećaj sudjelovanja u kolektivnoj svrsi povezan s psihološkim zdravljem kod nezaposlenih.

S obzirom da je nečiji status vrlo snažno povezan s poslom, gubitak posla utječe na osjećaj gubitka statusa. Osoba više nema status koji je bio povezan s određenim radnim mjestom, ali smanjuje joj se i samopoštovanje jer više nema prilike za upotrebu svojih znanja i vještina.

Sve je to povezano s lošijim psihološkim zdravljem. Creed i Macintyre (2001) su u svojoj studiji našli da upravo status od svih latentnih faktora najviše pridonosi psihološkom zdravlju.

Kao što je već na početku spomenuto, glavna pretpostavka Jahodinog deprivacijskog pristupa je da je upravo gubitak latentnih funkcija zaposlenja uzrok lošim psihološkim posljedicama nezaposlenosti, dok malo i nimalo važnosti pridaje gubitku manifestne funkcije posla, odnosno plaći.

Kao alternativu Jahodinom pristupu, Fryer (1986, prema Fryer i Payne, 1986) je predložio aktivniji pristup- **teoriju ograničavanja djelovanja** (Agency restriction model). Aktivni pristup smatra da se ljudi u pravilu trude osmisliti, inicirati i suočiti se s događajima. To uključuje i planiranje budućnosti te se čovjekovo ponašanje ne može objasniti samo njegovom prošlošću nego i njegovim nadama i željama za budućnost. Nezaposlenost je po Fryeru psihološki destruktivna jer ga onemogućuje i obeshrabruje u djelovanju; planiranje budućnosti je otežano jer osoba ne zna koliko će nezaposlenost trajati pa ni ne započinje aktivnosti koje možda neće moći dovršiti te, još važnije, mnogo toga joj je onemogućeno zbog smanjenih materijalnih resursa. Za razliku od Jahode, Fryer dakle stavlja naglasak na teret siromaštva te smatra da je uloga financijskih teškoća vrlo podcijenjena u istraživanjima psiholoških posljedica nezaposlenosti (Fryer i Payne, 1986).

Istraživanja koja uzimaju u obzir financijske teškoće redovito pokazuju da baš one igraju vrlo važnu ulogu u životima nezaposlenih osoba. Financijsko stanje se mjeri na dva načina; mogu se uzimati u obzir objektivni financijski resursi ili subjektivne financijske brige (financial strain). Istraživanja uglavnom nalaze umjerenu korelaciju između ove dvije mjere (McKee-Ryan i sur., 2003). Također, redovito se dobiva jača povezanost psihološkog stanja sa subjektivnim financijskim brigama nego s objektivnim prihodom (Ullah, 1990). Naime, zbog različitih situacija u kojima nezaposleni žive, veće ili manje obiteljske odgovornosti te različitih navika, potreba i stilova života koje su stekli u periodu zaposlenosti, podjednaki prihod može biti percipiran i kao zabrinjavajuće nedostatan i kao dovoljan.

Financijske brige na različite načine doprinose lošem psihološkom zdravlju. Nedostatak novca može dovesti do smanjenja socijalnih i razonodnih aktivnosti, što dovodi do loših psiholoških posljedica (Kilpatrick i Trew, 1985; Warr, 1984; Warr i Payne, 1983, prema Ullah, 1990). Rowley i Feather (1987) su našli korelaciju između financijskih briga i manje

strukturirano provođenog vremena kod nezaposlenih. Financijske brige mogu i direktno utjecati na loše psihološko stanje nezaposlenog; nedostatak novca može smanjiti samopoštovanje i percepciju vlastitog statusa te osoba može imati dojam kao da nema kontrolu nad situacijom (Fryer i Payne, 1986). Studije psiholoških učinaka nezaposlenosti iz zemalja koje daju visoke naknade nezaposlenima (kao npr. Nizozemska) ne otkrivaju visok nivo psiholoških teškoća kod nezaposlenih (Schauei i van Yperen, 1992, prema Winefield, 1995).

Iako načelno imaju suprotne poglede, Jahoda ne isključuje potpuno utjecaj neadekvatnog standarda života, niti Fryer latentnih funkcija zaposlenja na psihološko zdravlje, a i istraživanja su potvrdila da utjecaj imaju i jedni i drugi faktori.

Model koji uzima u obzir nedostatak i jednih i drugih faktora kao uzročnike loših psiholoških posljedica nezaposlenosti je **Warrov vitaminski model** (1987, prema Feather, 1990). On navodi devet značajki čovjekove okoline koje doprinose boljem psihičkom zdravlju. To su: prilike za kontrolu, prilike za upotrebu vještina, smisleni ciljevi, raznolikost, jasnoća okoline, dostupnost novca, fizička sigurnost, prilike za interpersonalne kontakte i cijenjena socijalna pozicija. Warr koristi analogiju s vitaminima i zdravljem; vitamini doprinose zdravlju do neke razine nakon koje njihovo daljnje uzimanje nema više nikakvog učinka. Međutim, neki vitamini nakon pretjerane primjene mogu naštetiti. Što se tiče karakteristika okoline, sve one u određenoj količini doprinose psihičkom zdravlju, međutim ako su previše izražene, izazivaju poteškoće. Warr smatra da jedino novac, fizička sigurnost i cijenjeni status nemaju loš utjecaj bez obzira na njihovu razinu. Različita radna mjesta razlikuju se po dostupnosti ovih značajki koje su čovjeku potrebne, te ih izraženost ovih karakteristika čini "dobrim" ili "lošim" poslovima. Nezaposlenoj osobi otežan je pristup većini ovih značajki okoline te upravo to dovodi do loših psiholoških posljedica nezaposlenosti..

Warrove bitne karakteristike okoline, pa tako i radnog mjesta prilično se poklapaju s Jahodinim manifestnim i latentnim funkcijama rada. Socijalni kontakti i status se navode u istom obliku i u jednom i drugom modelu, Jahodin osjećaj društvene korisnosti sličan je količini smislenih ciljeva koji neki posao ima, a koji omogućuju osobi da svoj posao percipira korisnim, njen nivo aktivnosti dijelom se preklapa s raznolikošću iskustava koje posao nudi dok je vremenska struktura dio jasnoće okoline koja još obuhvaća povratne informacije o djelovanju kao i tražene norme ponašanja. Novac, koji Jahodi predstavlja manifestnu funkciju rada, a Fryer

njegov nedostatak smatra glavnim uzročnikom psiholoških posljedica nezaposlenosti, za Warra je jedan od značajki okoline.

Suočavanje s nezaposlenošću

Bez obzira na razlike među modelima koji objašnjavaju zašto nezaposlenost uzrokuje negativne psihološke posljedice, nijedan ne dovodi u pitanje činjenicu da se to događa. Nezaposlenost je stresno stanje jer osobu stavlja u nesigurnu situaciju te zahtijeva brojne promjene u svakodnevnom životu (McGrath, 1976., prema Leana i Feldman, 1988). Nakon što se nađu u takvoj situaciji, većina ljudi želi učiniti nešto što bi situaciju moglo poboljšati, postaviti novu rutinu u životu, vratiti povjerenje o svojim sposobnostima te reafirmirati percepciju osobne kontrole nad svojom okolinom. Drugim riječima, osoba se pokušava nekako suočiti s tim što ju je zadesilo.

Suočavanje s nezaposlenošću se definira kao kognitivni i bihevioralni napor da se odgovori na promjene koje su zbog nezaposlenosti nastale, a za koje nezaposlena osoba procjenjuje da premašuje njene resurse (Folkman i sur., 1986, prema Kinicki i sur., 2000). Obično se razlikuju dvije strategije suočavanja: suočavanje usmjereno na problem i suočavanje usmjereno na emocije.

Kod suočavanja usmjerenog na problem osoba pokušava direktno djelovati na problem koji uzrokuje stres (npr. aktivnim traženjem posla, prekvalifikacijom, preseljenjem radi posla), dok se kod suočavanja usmjerenog na emocije pokušavaju regulirati emocionalni odgovori na problem (putem razgovaranja s prijateljima, traženja profesionalnog savjetovanja, podsjećanjem kako gubitak posla nije kraj svijeta) (Leana i Feldman, 1990, 1992; Kinicki i Latack, 1990, prema McKee-Ryan i sur., 2003).

U istraživanjima koja se bave suočavanjem s nezaposlenošću varijable se obično dijele na antecedente, strategije suočavanja i ishode.

Smatra se da su dvije skupine antecedenata bitne za suočavanje s nezaposlenošću: resursi za suočavanje i ekonomska diskrepancija. Resursi za suočavanje obuhvaćaju unutrašnje i vanjske karakteristike koje su nezaposlenoj osobi dostupne a kojima ona može utjecati na način na koji se

nosi s problemom nezaposlenosti. (Latack i sur., 1995; Lazarus i Folkman, 1984; Leana i Feldman, 1995, prema Kinicki i sur., 2000).

Dva najvažnija aspekta unutrašnjih resursa za suočavanje su samopoštovanje i zadovoljstvo životom. Istraživanja su pokazala da je i viši nivo samopoštovanja pozitivno povezan s povećanom upotrebom suočavanja usmjerenog na problem (Kinicki i Latack, 1990, prema Kinicki i sur., 2000), kao i zadovoljstvo životom (Long i sur., 1992, prema Kinicki i sur., 2000). Kao antecedenti se koriste i još neki aspekti ličnosti (lokus kontrole, optimizam, tip A ličnosti), stavovi (percipirana efikasnost u traženju posla, prednost zaposlenju, percipirana negativnost gubitka posla, stavovi prema traženju posla, namjera traženja posla) te demografske karakteristike.

Najvažniji vanjski resurs za suočavanje je socijalna podrška. Definirana je kao instrumentalna i emocionalna pomoć dobivena kroz socijalne odnose (Kinicki i sur., 2000) te istraživanja redovito potvrđuju njenu značajnu ulogu u suočavanju s gubitkom posla (Latack i sur., 1995; Leana i Feldman, 1988, 1995, prema Kinicki i sur., 2000). Wanberg, Watt i Rumsey (1996) su našli da je i socijalna podrška pozitivno povezana s češćom upotrebom suočavanja fokusiranog na problem.

Konstrukt ekonomske diskrepancije odnosi se na pad financijskih resursa povezan s gubitkom posla (Latack i sur., 1995, prema Kinicki i sur., 2000). Gubitak prihoda i financijske brige potiču nezaposlenog da nađe novo zaposlenje ali i da se suoči s emocijama koje prate gubitak posla (Leana i Feldman, 1995, prema Kinicki i sur., 2000).

Strategije suočavanja se promatraju u kontekstu već spomenute podjele na strategije usmjerene na problem i usmjerene na emocije, a ishodi suočavanja u vidu ponovnog zaposlenja ili mentalnog zdravlja. Istraživanja uglavnom ispituju povezanost antecedenata i korištenih strategija suočavanja ili povezanost korištenih strategija suočavanja i ishoda.

Aktivno traženje posla

Rezultati meta-analize pokazuju da je aktivno traženje posla važan prediktor ponovnog zaposlenja (Kanfer i sur., 2001, prema Kinicki i sur., 2003). S obzirom da bi većina nezaposlenih željela biti u plaćenom radnom odnosu (Warr i Jackson, 1984), potrebno je osvrnuti se baš na tu strategiju: aktivno traženje posla.

Iako aktivno traženje posla vjerojatnije od ostalih strategija vodi željenom cilju; ponovnom zaposlenju, ni ono ga ne garantira. Naime, mogućnost ponovnog zaposlenja ovisi i o nekim drugim faktorima nad kojima nezaposlena osoba nema nikakve kontrole, kao što je stanje na tržištu rada. Zbog toga je aktivno traženje posla često vrlo obeshrabrujući proces. Stalna odbijanja i nesigurnost utječu prilično negativno na psihičko zdravlje nezaposlenog (Wanberg, 1997, prema McKee-Ryan i sur., 2003).

To se ponašanje u studijama najčešće mjeri ili kao intenzitet traženja posla ili kao raznolikost upotrebljavanih strategija. Nezaposlene osobe se međusobno razlikuju po intenzitetu kojim aktivno traže posao. Brojna istraživanja pokušala su utvrditi varijable koje doprinose toj varijabilnosti, odnosno prediktore kojim bi se intenzitet traženja posla mogao predvidjeti.

Wanberg, Watt i Rumsey (1996) kao najvažnije su naglasili visoko samopoštovanje, financijske potrebe, predanost zaposlenju, socijalnu podršku, savjesnost i procjenu negativnosti situacije nezaposlenosti.

Viša razina samoefikasnosti povezana je s češćim traženjem posla (Kanfer i Hulin, 1985, prema Wiener i Oei, 1999) a niža razina samoefikasnosti s povlačenjem iz procesa traženja posla (Rife i Kilty, 1990, prema Wiener i Oei, 1999).

Neki rezultati upućuju da dulje nezaposleni rjeđe traže posao (Feather, 1982, prema Wiener i Oei, 1999), druga istraživanja nisu našla nikakvu povezanost (Warr i Jackson, 1984) a nađena je i pozitivna povezanost traženja posla i duljine nezaposlenosti (Feather i O'Brien, 1987, prema Wiener i Oei, 1999).

Feather (1982, prema Taris i sur., 1994) smatra da je samo traženje posla određeno namjerom traženja posla, a ona opet ovisi o procjeni pozitivnosti, odnosno negativnosti trenutnoga stanja. Znači, nezaposlene osobe koje svoje stanje procjene negativnijim bit će više motivirane da traže posao. Na takav način bi se mogli objasniti i mnogi drugi rezultati nađeni u literaturi.

Vinokur i Caplan (1987), uz važnost socijalne podrške za traženje posla, navode još tri kategorije mogućih varijabli koji bi mogli povećati motivaciju za traženje posla. Prva se odnosi na procjenu pozitivnosti eventualnog ponovnog zaposlenja. Dva najvažnija aspekta te procjene su financijsko stanje i psihološka važnost posla osobi. U drugu kategoriju varijabli ide percepcija nezaposlenog o uspješnosti pokušaja traženja posla. Neke osobine ličnosti također se smatraju bitnima za predviđanje traženja posla; osobe s unutrašnjim lokusom kontrole vjerojatno će

intenzivnije tražiti posao. U njihovom istraživanju pokazalo se da je najbolji prediktor samom intenzitetu traženja posla namjera za traženje posla a tu namjeru objašnjavaju socijalna podrška, percipirana efikasnost i financijske teškoće.

Povezanost financijskih briga i psihološke deprivacije s traženjem posla

S obzirom da istraživanja prediktora aktivnog traženja posla uzimaju u obzir različite varijable, a nerijetko ih i različito operacionaliziraju, teško je istaknuti neke općenito prihvaćene prediktore. Ranije u uvodu su opisane različite skupine varijabli kojima su operacionalizirane neke značajke pojedinca i njegove situacije, a koje potiču aktivnije traženje posla.

Najutjecajniji pristupi u objašnjavanju psiholoških efekata nezaposlenosti (Jahodina teorija i Fryerov pristup) ističu subjektivne financijske brige i psihološku deprivaciju (gubitak latentnih funkcija posla) kao glavne uzročnike loših psiholoških posljedica nezaposlenosti. Budući da je aktivno traženje posla čest način suočavanja nezaposlenih s negativnom situacijom u kojoj se nalaze, moguće je da financijske brige i psihološka deprivacija (znači razlozi koji su uzrokovali stanje s kojim se osoba mora suočiti) također doprinose traženju posla.

Rezultati koji potvrđuju povezanost financijskih briga s intenzitetom traženja posla redovito se ponavljaju u istraživanjima, kao što je dosad i navedeno u tekstu. Psihološka deprivacija operacionalizirana u terminima Jahodine teorije rjeđe se pokušala povezati s aktivnim traženjem posla, ali ni to nije potpuno neistražena pretpostavka u studijama koje se bave psihološkim aspektima nezaposlenosti.

Ullah (1990) je na australskom uzorku mladih nezaposlenih povezao financijske brige, strukturu vremena (kao jednu od Jahodinih latentnih funkcija) te intenzitet traženja posla. Našao je da su više financijske brige povezane s manje strukturiranim aktivnostima i većim naporima u traženju posla, a takvi podaci se nalaze i kod Rowley i Feather (1987). Istraživanja koja za prediktore traženja posla uzimaju u obzir procjenu negativnosti trenutne situacije ili procjenu pozitivnosti mogućeg budućeg zaposlenja su na sličnom putu jer se obično kao elementi procjene negativnosti nezaposlenosti ili pozitivnosti zaposlenosti uzimaju financijske teškoće i psihološka vrijednost zaposlenja (Vinokur i Caplan, 1987; Taris i sur., 1994).

PROBLEM

Kao što je iz uvoda vidljivo, nezaposlenost ostavlja negativne psihološke posljedice na pojedinca. Podaci iz literature upućuju da do tih posljedica dolazi jer osobi gubitak posla onemogućuje ispunjenje nekih potreba koje inače osigurava zaposlenje. Psihološka deprivacija javlja se zbog nemogućnosti ostvarivanja latentnih funkcija posla, a kao posljedica neispunjene manifestne funkcije (plaće) javljaju se financijske brige. Stanje psihološke deprivacije kao i izraženost financijskih briga uzrokuju daljnje pogubne psihološke posljedice nezaposlenosti.

Aktivno traženje posla je dugoročno najkorisniji odgovor na nezaposlenost jer najvjerojatnije dovodi do ponovnog zaposlenja. Međutim, to je često i neugodan proces pa se nezaposleni različito intenzivno posvećuju toj strategiji suočavanja. Brojni faktori doprinose razlikama u intenzitetu aktivnog traženja posla.

Ovim istraživanjem htjeli bismo provjeriti da li faktori koji situaciju nezaposlenosti čine nepoželjnom doprinose i pokušavanju njenog rješavanja. Preciznije, želimo ispitati da li financijske brige i psihološka deprivacija doprinose aktivnijem traženju posla.

S obzirom da nezaposlene osobe u Hrvatskoj žive u nešto drukčijim uvjetima od sredina u kojima se provodila većina navedenih istraživanja nezaposlenosti (pogotovo s obzirom na stanje na tržištu rada te materijalne uvjete života) važno je na ovo pitanje odgovoriti na osnovu podataka prikupljenih na uzorku nezaposlenih Hrvatske.

METODA

Ovo istraživanje provelo se u okviru projekta Psihološki aspekti nezaposlenosti, kojemu je bio cilj "upoznati psihosocijalne karakteristike nezaposlenih osoba, istražiti psihološke posljedice njihove dugotrajne nezaposlenosti i ustanoviti koja njihova obilježja pridonose reintegraciji u svijet rada, a koja produženju stanja nezaposlenosti" (Galešić, Maslić-Seršić i Šverko, 2003). Planirano je da se prikupljanje podataka ponovi na istom uzorku tijekom 2004. godine, kako bi se dobile informacije o ponovnom zaposlenju, odnosno produženju nezaposlenosti. Podaci za ovo istraživanje preuzeti su iz osnovnog istraživanja provedenog 2003. godine.

Uzorak

Sudionici ovog istraživanja su bile nezaposlene osobe prijavljene na Hrvatskom zavodu za zapošljavanje. Istraživanjem su obuhvaćene najvažnije ispostave HZZ-a svih područja Hrvatske; Zagreba i okolice, Dalmacije, Slavonije, Istre i Primorja, Like, Korduna i Banovine te Sjeverne Hrvatske. Istraživanje je provedeno u 25 ispostava HZZ-a u svim županijama osim Dubrovačko-neretvanske, Krapinsko-zagorske i Ličko-senjske. Ukupan broj ispitanika u uzorku je 1138 nezaposlenih osoba.

Tablica 1. Struktura uzorka po područjima i županijama
(podaci preuzeti iz Galešić, Maslić-Seršić i Šverko, 2003)

	Postotak nezaposlenih u RH, 06/2003	Broj u uzorku	Postotak u uzorku
Zagreb i okolica	17%	310	27%
Grad Zagreb	13%	254	22%
Zagrebačka	5%	56	5%
Dalmacija	24%	234	21%
Splitsko-dalmatinska	13%	139	12%
Zadarska	4%	50	4%
Šibensko-kninska	4%	45	4%
Dubrovačko-neretvanska	3%	0	0%
Slavonija	24%	239	21%
Osječko-baranjska	10%	106	9%
Vukovarsko-srijemska	7%	62	5%
Brodsko-posavska	5%	51	4%
Požeško-slavonska	2%	20	2%

Istra i Primorje	7%	82	7%
Primorsko-goranska	5%	56	5%
Istarska	2%	26	2%
Lika, Kordun, Banovina	11%	101	9%
Sisačko-moslavačka	6%	58	5%
Karlovačka	4%	43	4%
Ličko-senjska	1%	0	0%
Sjeverna Hrvatska	17%	172	15%
Bjelovarsko-bilogorska	4%	42	4%
Varaždinska	3%	41	4%
Virovitičko-podravska	3%	36	3%
Krapinsko-zagorska	2%	0	0%
Koprivničko-križevačka	2%	31	3%
Međimurska	2%	22	2%
UKUPNO	100%	1138	100%

Iz tablice 1. može se vidjeti da uzorak dobro odražava stvarnu geografsku strukturu nezaposlenih u Hrvatskoj.

U uzorku su zastupljene nezaposlene osobe različitih sociodemografskih značajki. Ispitanici su bili i muškarci i žene, širokog raspona dobi (od 17 do 62, $M=33,07$; $SD=11,73$) i svih razina obrazovanja. U tablici 3. navedena je struktura uzorka po sociodemografskim obilježjima i trajanju nezaposlenosti uz strukturu populacije nezaposlenih.

Tablica 2. Struktura uzorka i populacije nezaposlenih po sociodemografskim obilježjima (podaci preuzeti iz Galešić, Maslić-Seršić i Šverko, 2003)

	Postotak u populaciji nezaposlenih u RH, 06/2003	Postotak u uzorku
Spol		
Muškarci	42%	42%
Žene	58%	58%
Dob		
do 24	19%	32%
25-34	25%	28%
35-44	24%	18%
45-54	24%	17%
55+	8%	5%
Obrazovanje		
NSS (nkv, pkv, nss)	36%	15%

SSS (kv, vkv, sss)	57%	67%
VSS (všs, vss)	7%	17%
Trajanje nezaposlenosti		
do 6 mjeseci	25%	35%
7 mjeseci-3 godine	48%	32%
više od 3 godine	26%	33%

Kao što se iz tablice vidi, naš uzorak po spolu odgovara strukturi populacije nezaposlenih. Što se tiče dobi, pomaknut je prema mlađim dobnim skupinama. To je vjerojatno posljedica toga što starije osobe općenito češće odbijaju sudjelovati u istraživanjima, pa je to bio slučaj i s ovom anketom. Obrazovna struktura našeg uzorka ponešto odstupa od populacijskih normi. Naime, u Hrvatskoj je oko 35% nezaposlenih niže stručne spreme koji su u našem uzorku zastupljeni samo s 15%, dok je nezaposlenih visoke stručne spreme u Hrvatskoj samo 7% a u našem uzorku 17%. Manje obrazovanim osobama ispunjavanje ankete je napornije pa kao i stariji češće odbijaju sudjelovanje. U uzorku je bilo podjednako kratko (do 6 mjeseci), srednje (od 6 mjeseci do 3 godine) i dugotrajno nezaposlenih osoba (duže od 3 godine), dok je u populaciji nešto manje kratko i dugotrajno nezaposlenih a nešto više iz kategorije srednje nezaposlenih u donosu na uzorak.

Postupak

Istraživanje je provedeno od početka lipnja do početka kolovoza 2003. Prikupljanje podataka obavilo je 28 anketara, studenata viših godina psihologije, koji su prošli edukaciju u obliku predavanja i probne primjene upitnika na terenu uz nadgledanje voditelja projekta.

Broj sudionika u svakoj ispostavi bio je unaprijed određen proporcionalno stvarnom udjelu nezaposlenih na tom području.

Anketari su po slučaju prilazili nezaposlenima u prostorima ispostave HZZ-a te bi one koji bi pristali na sudjelovanje u istraživanju vodili u posebnu prostoriju koja je bila osigurana za potrebe istraživanja. Nakon što bi im objasnili svrhu istraživanja te naglasili kako ono nema veze s HZZ-om te kako se njihovi odgovori nigdje neće povezivati s podacima o njihovom identitetu, anketari bi ih uputili u način ispunjavanja upitnika, prošli zajedno s njima nekoliko prvih pitanja, a zatim bi sudionici uglavnom samostalno ispunjavali upitnik. Manjem broju sudionika anketari su čitali cijeli upitnik i upisivali njihove odgovore.

Samo ispunjavanje upitnika trajalo je 20ak minuta, a nakon toga sudionici su bili zamoljeni da ako žele ostave svoje podatke (ime i prezime, adresu i broj telefona) kako bi ih se za godinu dana moglo kontaktirati zbog sudjelovanja u drugom dijelu istraživanja. Ti podaci su upisivani na poseban obrazac, uz šifru jedinstvenu za svakog sudionika koja se onda upisivala i na sam upitnik. Oko 70% sudionika ostavilo je podatke za ponovni kontakt.

Anketari su registrirali i nezaposlene koji su odbili sudjelovanje u istraživanju tako da su uz spol pokušali procijeniti i dob osobe. Oko 40% nezaposlenih kojima je pristupljeno odbilo je sudjelovati u istraživanju.

Tokom provedbe istraživanja, anketari su u svakoj ispostavi varirali vrijeme prikupljanja podataka, kako bi podjednak broj ispitanika bio ispitan ujutro i popodne te početkom, sredinom i krajem mjeseca. Naime, moguće je da se nezaposleni koji dolaze u ispostave u različito vrijeme dana i mjeseca međusobno razlikuju.

Mjere

Za projekt Psihološki aspekti nezaposlenosti, u sklopu kojeg je i ovo istraživanje, konstruiran je poseban upitnik. Upitnikom su obuhvaćena demografska obilježja nezaposlenih, njihove svakodnevne aktivnosti, socijalna podrška, materijalno stanje, stavovi prema radu, stavovi prema nezaposlenosti i društvenoj pravdi, načini i intenzitet traženja posla, psihološka deprivacija i subjektivno zdravlje.

Ovo istraživanje u obzir uzima 3 varijable: intenzitet traženja posla, financijske brige i psihološku deprivaciju, pa ćemo sad ukratko predstaviti mjere kojima smo ih zahvatili.

Intenzitet traženja posla smo ispitali pitanjem na koje su sudionici trebali odgovoriti zaokruživanjem jednog od pet ponuđenih odgovora.

PITANJE: Kako često aktivno tražite posao?

1. Ne tražim ga uopće
2. Rijetko, samo kad me nešto potakne
3. Par puta mjesečno
4. Par puta tjedno
5. Svakodnevno

U literaturi o nezaposlenosti također se mogu naći radovi koji intenzitet traženja posla ispituju takvim sličnim jednim pitanjem (Warr i Jackson, 1984). S obzirom da su ponuđeni odgovori precizno operacionalizirani, možemo pretpostaviti da smo ovim pitanjem dobili prilično točnu sliku o intenzitetu traženja posla.

Financijske brige smo također ispitali jednim pitanjem s pet ponuđenih odgovora.

PITANJE: Gledajući mjesec dana unatrag, koliko su vas često morale ozbiljne novčane brige?

1. Nikad
2. Ponekad
3. Često
4. Gotovo stalno
5. Stalno

Subjektivni osjećaj financijskih teškoća se i u literaturi često ispituje ovakvim ili nekim sličnim pitanjem (Warr i Jackson, 1984; Ullah, 1990).

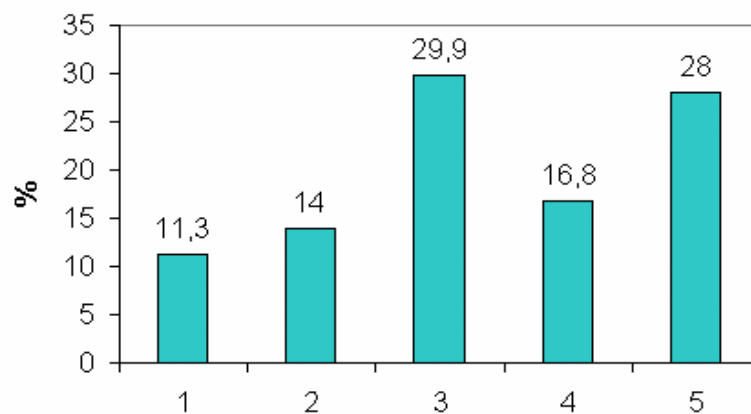
Psihološka deprivacija (stanje koje nastaje zbog nemogućnosti da se ostvare latentne funkcije rada) se ispitala pomoću šest pitanja kojima su operacionalizirane te funkcije rada. Sva pitanja s ponuđenim odgovorima navedena su u prilogu. Sudionici su na pitanja odgovarali zaokruživanjem jednog od četiri ponuđenih odgovora.

Faktorska analiza (Galešić, Maslić-Seršić i Šverko, 2003) je pokazala da su odgovori na tih šest pitanja indikatori jedne dimenzije ponašanja, pa se u daljnjim analizama uzimao ukupni rezultat svakog ispitanika na svih šest pitanja, s tim da veći rezultat ukazuje na izraženiju psihološku deprivaciju. Pouzdanost unutrašnje konzistencije ove skale psihološke deprivacije iznosi $\alpha = 0.75$ što je zadovoljavajuće za ovakvu vrstu istraživanja.

REZULTATI

1. Deskriptivna analiza glavnih varijabli

Intenzitet traženja posla smo obuhvatili jednim pitanjem, a rezultati se kreću od 1, što označava da osoba uopće aktivno ne traži posao, do 5 što ukazuje na svakodnevnu potragu za poslom. Na uzorku od 1126 sudionika, aritmetička sredina mjere intenziteta traženja posla iznosi 3,36, a standardna devijacija 1,32. Slika 1. prikazuje distribuciju odgovora ispitanika na pitanje o intenzitetu traženja posla.

Slika 1. Distribucija odgovora sudionika na pitanje o intenzitetu traženja posla (os x- vrijednosti intenziteta traženja posla; 1-ne tražim ga uopće, 2-rijetko, samo kad me nešto potakne, 3-par puta mjesečno, 4-par puta tjedno, 5-svakodnevno os y- postotak sudionika koji su odabrali pojedini odgovor)

Iz slike možemo vidjeti da čak oko 25% nezaposlenih rijetko ili uopće ne traže posao, no također da se oko 45% nezaposlenih aktivnom traženju posla posvećuje prilično često; dio njih par puta tjedno a veći dio i svakodnevno. Oko 30% nezaposlenih traži posao nekoliko puta mjesečno.

S obzirom da je intenzitet traženja posla naša glavna zavisna varijabla te da su sudionici istraživanja svojim odgovorima pokrili cijeli predviđeni raspon intenziteta traženja posla, provjerili smo postoje li razlike u intenzitetu traženja posla među pripadnicima različitih demografskih skupina.

Tablica 3. Prosječne vrijednosti intenziteta traženja posla kod pripadnika različitih sociodemografskih skupina i različitog trajanja nezaposlenosti.

		N	M	SD	značajnost razlika
Spol	muškarci	477	3,41	1,281	ns
	žene	644	3,33	1,352	
Dob (u godinama)	do 24	358	3,41	1,333	p<0,01
	25-34	318	3,48	1,212	
	35-44	195	3,56	1,312	
	45-54	191	3,07	1,338	
	55 i više	58	2,66	1,458	
Obrazovanje	osnovna škola ili manje	173	3,35	1,425	p<0,05
	srednja škola/gimnazija	756	3,30	1,322	
	viša škola ili fakultet	196	3,60	1,202	
Obiteljska odgovornost	u braku-bez djece	188	2,97	1,379	p<0,01
	u braku-s djecom	250	3,37	1,336	
	nije u braku-bez djece	608	3,41	1,291	
	nije u braku-s djecom	41	3,85	1,108	
Trajanje nezaposlenosti	do 6 mjeseci	395	3,50	1,320	p<0,01
	7 mjeseci-3 godine	357	3,33	1,291	
	duže od 3 godine	361	3,20	1,339	

Među nezaposlenima različitog spola nema razlike u intenzitetu traženja posla ($t=1,009$, $p>0,05$).

Sudionike smo po dobi podijelili u pet skupina (mlađi od 24 godine, 25-34, 35-44, 45-54 i stariji od 55 godina). Analiza varijance otkrila je značajne razlike u intenzitetu traženja posla između različitih dobnih skupina ($F=8,639$, $p<0,01$). Mlađi nezaposleni intenzivnije traže posao (pogotovo osobe između 25 i 44 godine) od starijih nezaposlenih, dok najmanje intenzivno posao traže osobe starije od 55 godina.

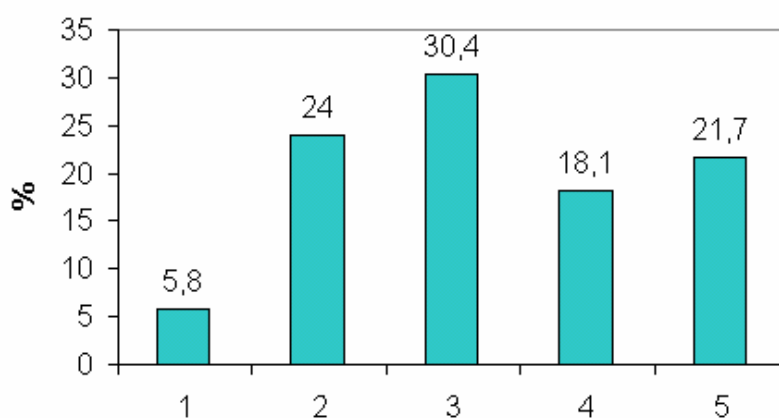
Testiranje razlika u intenzitetu traženja posla između nezaposlenih s nezavršenom ili završenom osnovnom školom, srednjom stručnom školom ili gimnazijom te završenom višom školom ili fakultetom pokazalo je da nezaposleni s najvišom razinom obrazovanja intenzivnije traže posao od preostalih dviju skupina ($F=3,974$, $p<0,05$).

S obzirom na obiteljsku odgovornost, ispitanike smo podijelili u četiri skupine (u braku-bez djece, u braku-s djecom, nije u braku-bez djece, nije u braku-s djecom). Analiza varijance je pokazala da se nezaposleni s različitom obiteljskom odgovornošću razlikuju i u intenzitetu

traženja posla ($F=7,834$, $p<0,01$), s tim da najintenzivnije posao traže oni s najvećom obiteljskom odgovornošću (nisu u braku-s djecom) a najmanje intenzivno oni s najmanjom odgovornošću (u braku-bez djece).

Što se tiče trajanja nezaposlenosti, sudionici su podijeljeni na one koji su kratko nezaposleni (do 6 mjeseci), srednje nezaposleni (od 7 mjeseci do 3 godine) te dugotrajno nezaposlene (duže od 3 godine). Analiza varijance je pokazala da postoji razlika u intenzitetu traženja posla s obzirom da duljinu nezaposlenosti ($F=4,915$, $p<0,05$); kraće nezaposleni intenzivnije traže posao od dugotrajno nezaposlenih.

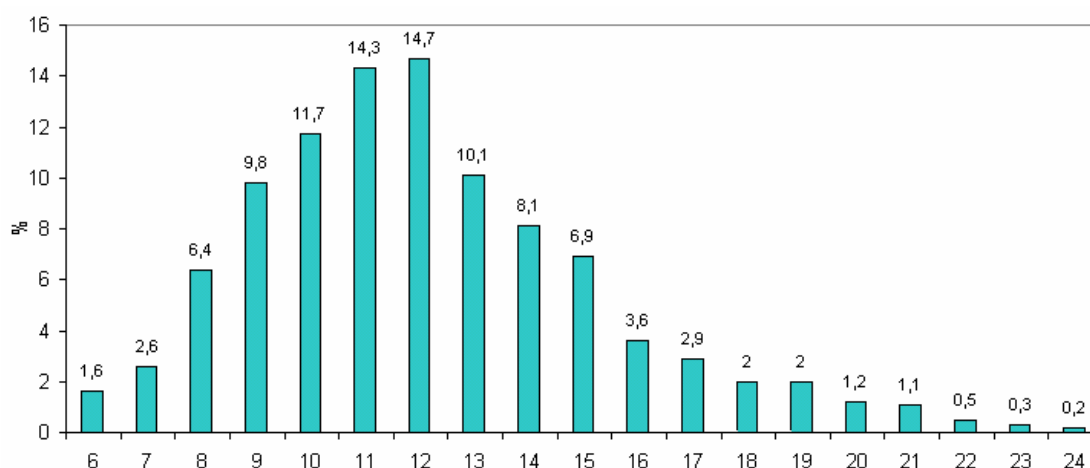
Financijske brige smo također ispitali jednim pitanjem, s rasponom odgovora od 1 do 5, gdje 1 znači da osobu u zadnjih mjesec dana nikad nisu morale ozbiljne novčane brige, a 5 da su je novčane brige mučile stalno. Na uzorku od 1124 sudionika aritmetička sredina mjere financijskih briga iznosi 3,26, a standardna devijacija 1,206. Slika 2. prikazuje distribuciju odgovora sudionika na pitanje o financijskim brigama.

Slika 2. Distribucija odgovora sudionika na pitanje o financijskim brigama.
(os x- vrijednosti koje označavaju čestinu ozbiljnih financijskih briga u posljednjih mjesec dana; 1-nikad, 2-ponekad, 3-često, 4-gotovo stalno, 5-stalno
os y- postotak sudionika koji su odabrali pojedini odgovor)

Može se vidjeti da je samo oko 6% nezaposlenih izjavilo kako ih u proteklih mjesec dana uopće nisu mučile novčane brige, dok svi ostali u većoj ili manjoj mjeri osjećaju financijske teškoće. Čak oko 40% nezaposlenih je gotovo stalno ili stalno zaokupljeno financijskim brigama.

Psihološka deprivacija mjerena je ljestvicom od šest pitanja sa po četiri ponuđena odgovora. Ta su pitanja operacionalizirala Jahodine latentne funkcije rada, a s obzirom da odgovori na sva pitanja ove ljestvice mjere jednu dimenziju ponašanja, rezultat na psihološkoj deprivaciji formiran je kao zbroj odgovora na svih 6 pitanja. Najmanji mogući rezultat je 6, a najveći 24, s tim da veći rezultat ukazuje na veći stupanj psihološke deprivacije. Na uzorku od 1125 nezaposlenih, aritmetička sredina rezultata na skali psihološke deprivacije je 12,16, a standardna devijacija 3,239. Slika 3. prikazuje distribuciju rezultata na mjeri psihološke deprivacije.

Slika 3. Distribucija rezultata na mjeri psihološke deprivacije
(os x- ukupan rezultat na ljestvici psihološke deprivacije; os y- postotak sudionika s pojedinim rezultatom)

Sa slike možemo vidjeti da su se rezultati više grupirali na lijevoj strani, odnosno prema nižim vrijednostima. To znači da je većina sudionika na pitanja odgovarala uglavnom birajući odgovore 1 i 2 koji ukazuju na niži stupanj psihološke deprivacije.

Međutim, iako većina nezaposlenih našeg uzorka izjavljuje kako im je vrijeme ispunjeno, život organiziran, kako se dovoljno druže s ljudima, kako se smatraju korisnim članovima društva i vrijednim osobama te da misle da ih i drugi cijene, ipak oko 7% nezaposlenih osjeća izrazito visoku psihološku deprivaciju (sudionici koji su na većinu odgovora davali odgovore koji ukazuju na višu deprivaciju- lijeva trećina distribucije rezultata). Ako iz tablice s pojedinačnim frekvencijama i postocima odgovora na svih 6 pitanja psihološke deprivacije (Prilog) zbrojimo

ispitanike s odgovorima 3 i 4, možemo vidjeti da između 20 i 30% ispitanika izvještava o deprivaciji u bar nekoj od latentnih funkcija rada.

2. Povezanost financijskih briga i psihološke deprivacije s intenzitetom traženja posla

Kako bismo odgovorili na problem ovog istraživanja, odnosno provjerili da li financijske brige i psihološka deprivacija (svaka varijabla posebno i obje zajedno) doprinose objašnjenju varijabiliteta intenziteta traženja posla, koristili smo tri hijerarhijske regresijske analize.

Prvom hijerarhijskom regresijskom analizom provjerili smo koliko financijske brige pridonose intenzivijem traženju posla, mimo sociodemografskih varijabli i trajanja nezaposlenosti. Kriterijska varijabla je dakle bila intenzitet traženja posla a prediktorske su bile sociodemografske varijable (spol, dob, obiteljska odgovornost, obrazovanje), trajanje nezaposlenosti i financijske brige, koje su unešene u tri bloka.

Tablica 4. Utjecaj financijskih briga na intenzitet traženja posla- rezultati hijerarhijske analize

Varijable i njihovi β-koeficijenti	1. blok	2.blok	3.blok
Spol (M=1, Ž=2)	-,038	-,039	-,056
Dob	-,149**	-,121**	-,142**
Obiteljska odgovornost	,060	,061	,043
Obrazovanje	,009	,003	,031
Trajanje nezaposlenosti		-,065	-,071
Financijske brige			,160**
R	,141	,152	,215
Korigirani R ²	,016	,019	,041
Promjena R ²		,003	,023**

*p<0,05; **p<0,01

U prvom bloku u model smo unijeli sociodemografske varijable. One su s kriterijem korelirale 0,141 (p<0,01) što znači da nakon korekcije zbog stupnjeva slobode te varijable objašnjavaju 1,6% varijance intenziteta traženja posla. Od četiri sociodemografske varijable samo

je dob značajno povezana s intenzitetom traženja posla. Ta povezanost ima negativan smjer pa znači da što su osobe starije to manje intenzivno traže posao.

U drugom bloku uvedeno je trajanje nezaposlenosti, ali to nije značajno povećalo koeficijent multiple korelacije što znači da nam trajanje nezaposlenosti ne pomaže u predikciji inteziteta traženja posla. Dob je i u ovom bloku ostala značajan prediktor.

U trećem bloku uvedena je varijabla financijskih briga što je značajno povećalo predikciju. Dob je i dalje značajan prediktor, a podaci pokazuju da financijske brige pozitivno koreliraju s intenzitetom traženja posla, ukazujući da osobe s izraženijim financijskim brigama intezivnije traže posao. Koeficijent multiple korelacije sada iznosi 0,215, te ovim skupom varijabli možemo objasniti 4,1% varijance inteziteta traženja posla, što je značajno više nego nakon prvog bloka. Iako vrijednosti dobivenih povezanosti ukazuju na male efekte, oni su ipak značajni.

Drugom hijerarhijskom regresijskom analizom provjerili smo pridonosi li psihološka deprivacija intenzivnijem traženju posla. Kriterijska varijabla i prva dva bloka prediktorskih varijabli jednaki su kao i u prvoj analizi, dok ovdje u trećem bloku unosimo psihološku deprivaciju.

Tablica 5. Utjecaj psihološke deprivacije na intenzitet traženja posla- rezultati hijerarhijske regresijske analize

Varijable i njihovi β-koeficijenti	1. blok	2. blok	3. blok
Spol (M=1, Ž=2)	-,040	-,041	-,041
Dob	-,153**	-,127**	-,123**
Obiteljska odgovornost	,062	,062	,061
Obrazovanje	,009	,003	,002
Trajanje nezaposlenosti		-,062	-,061
Psihološka deprivacija			-,020
R	,145	,155	,157
Korigirani R ²	,017	,020	,019
Promjena R ²		,003	,000

*p<0,05; **p<0,01

Kao i u prvoj analizi, sociodemografske varijable su značajno povezane s intenzitetom traženja posla te objašnjavaju 1.7% njegovog varijabiliteta, s tim da je dob i dalje jedini značajni prediktor. Uvođenje trajanja nezaposlenosti nije značajno povećalo predikciju.

U trećem bloku uveli smo psihološku deprivaciju, no ni ona se nije pokazala kao značajan prediktor intenzitetu traženja posla te se ukupni koeficijent multiple korelacije nije značajno povećao u odnosu na prvi blok.

Trećom hijerarhijskom regresijskom analizom htjeli smo provjeriti doprinose li financijske brige i psihološka deprivacija (obje varijable zajedno) intenzivnijem traženju posla.

Tablica 6. Utjecaj financijskih briga i psihološke deprivacije na intenzitet traženja posla- rezultati hijerarhijske regresijske analize

Varijable i njihovi β -koeficijenti	1. blok	2. blok	3. blok
Spol (M=1, Ž=2)	-,037	-,038	-,057
Dob	-,152**	-,125**	-,136**
Obiteljska odgovornost	,060	,060	,036
Obrazovanje	,006	,000	,028
Trajanje nezaposlenosti		-,063	-,068*
Psihološka deprivacija			-,059
Financijske brige			,176**
R	,143	,154	,224
Korigirani R ²	,017	,019	,044
Promjena R ²		,003	,026**

*p<0,05; **p<0,01

U prva dva bloka unešeni su jednaki prediktori kao i u prethodnim hijerarhijskim analizama, pa dob i dalje ostaje jedini značajan prediktor te varijable prva dva bloka objašnjavaju 1.7% varijance intenziteta traženja posla. U trećem bloku uveli smo psihološku deprivaciju i financijske brige.

Njihovim dodavanjem, koeficijent multiple korelacije povećao se sa 0.143 na 0.224 te tako objašnjava 4.4% varijabiliteta intenziteta traženja posla što je značajno više u odnosu na prvi blok. Dob i dalje ostaje značajan prediktor, a sada to postaju i financijske brige. Rezultati pokazuju da nakon uvođenja ovih dviju varijabli u trećem bloku, trajanje nezaposlenosti po prvi put postaje značajan prediktor intenzitetu traženja posla. Smjer povezanosti je negativan, što znači da duže nezaposleni rjeđe traže posao. Međutim, ta povezanost je vrlo mala i značajna tek na razini od 5% tako da se ipak vjerojatno radi o psihometrijskom artefaktu. Psihološka deprivacija se ni u kombinaciji s financijskim brigama nije pokazala značajnim prediktorom intenzivnom traženju posla.

RASPRAVA

Aktivno traženje posla je strategija suočavanja s nezaposlenošću koja vjerojatnije od drugih dovodi do ponovnog zaposlenja (Hooft i sur., 2004). S obzirom da je većini nezaposlenih cilj ponovno zaposlenje, moglo bi se pretpostaviti da nezaposleni redovito pribjegavaju ovoj strategiji. Međutim, kako je traženje posla vrlo često i obeshrabrujući proces te tako djeluje loše na psihičko stanje osobe, nezaposleni se razlikuju u intenzitetu kojim aktivno traže posao.

To su pokazali i naši rezultati. Iz distribucije odgovora na pitanje "Kako često tražite posao?" (slika 1.), vidimo da čak oko 25% nezaposlenih rijetko ili uopće ne traži posao. Kako standardna definicija nezaposlenosti Međunarodne organizacije rada kao kriterij nezaposlenosti uključuje i aktivnost pojedinca u cilju pronalaženja posla, ovaj podatak može ukazivati i na precijenjenu stopu nezaposlenosti, no prije bilo kakvog zaključka u tom smjeru trebalo bi provjeriti razloge te neangažiranosti nezaposlenih osoba. Naime, činjenica da osoba ne traži posao zbog toga što radi na crno ima drukčije implikacije od slučaja kad je ta neaktivnost uzrokovana odustajanjem nakon određenog perioda neuspješne potrage za poslom.

Uz ovaj znatan postotak "neaktivnih", mnogi nezaposleni traže posao često: za 28% nezaposlenih aktivno traženja posla je svakodnevna aktivnost. Rezultati dakle pokazuju da je naš uzorak nezaposlenih pokrio cijeli raspon predviđenih odgovora na pitanje o intenzitetu traženja posla, pa smo provjerili da li nezaposleni koji se razlikuju u intenzitetu traženja posla pripadaju različitim sociodemografskim kategorijama.

Kao što je već navedeno u uvodu, istraživanja nisu uspjela dokazati neku jasnu vezu između spola i psiholoških efekata nezaposlenosti. Iako Leana i Feldman (1988) navode da žene češće koriste strategije usmjerene na emocije a muškarci strategije umjerene na problem (u čiju skupinu ide i aktivno traženje posla), mi nismo našli nikakvu razliku što se tiče aktivnosti traženja posla.

Dob se pokazala kao značajan faktor povezan s traženjem posla. Najintenzivije posao traže nezaposleni iz dobne skupine između 25 i 44 godine, dok su najneaktivniji oni stariji od 55 godina. Takvi rezultati su logični. Nezaposleni koji su mlade ili zrele dobi su osobe u naponu svojih snaga i tek očekuju svoje ostvarenje na poslu i eventualni razvoj karijere. Osim toga, oni vjerojatno imaju i veće obiteljske odgovornosti, pa im je posao neophodan i zbog samog materijalnog aspekta. Zato vjerojatno ta dobna skupina niti ne uzima u obzir mogućnost da će ostati trajno nezaposlena te se aktivno angažira u procesu traženja posla kako bi period

nezaposlenosti što prije završio. Za razliku od njih, nezaposleni koji su stariji od 55 godina se rijetko upuštaju u traženje posla. Dijelom je tomu razlog činjenica da im se ionako bliži mirovina pa im prestanak rada više ne predstavlja šok, ali su vjerojatno i svjesni svojih smanjenih šansi kod ponovnog zapošljavanja- bilo zbog zastarjelih vještina i znanja, bilo zbog općenite nevoljkosti poslodavaca da zapošljavaju starije radnike.

Kad naš uzorak nezaposlenih podijelimo po obrazovanju, najintenzivnije posao traže visoko obrazovane osobe. Njih je i inače puno manje od ostalih u populaciji nezaposlenih, a ostaju kraće nezaposleni jer imaju više mogućnosti na tržištu rada.

Obiteljska odgovornost je značajna varijabla jer možemo pretpostaviti da na potrebu za poslom utječe činjenica da li o toj nezaposlenoj osobi ovise djeca (mlađa od 15 godina) te je li za njih odgovorna sama ili je u braku. Rezultati pokazuju da se nezaposleni koji se razlikuju po stupnju obiteljske odgovornosti razlikuju i po intenzitetu traženja posla i te razlike idu u očekivanom smjeru. Najintenzivnije posao traže samohrani roditelji; oni imaju i najveći stupanj obiteljske odgovornosti. Nakon njih su osobe koje nisu u braku niti imaju djece, to su vjerojatno i mlađe osobe koje općenito češće traže posao. Nešto manje posao traži skupina koja je u braku i ima djecu; oni iako imaju povećanu odgovornost za djecu ipak vjerojatno imaju supružnika koji je zaposlen pa njima posao nije tako neophodan. I na kraju, najmanje intenzivno posao traže nezaposleni koji su u braku te nemaju djece, to su vjerojatno često i stariji nezaposleni za koje smo već naveli da rijetko traže posao.

Istraživanja koja su uzimala u obzir duljinu nezaposlenosti nisu dala jasne rezultate; neka pokazuju da nakon dulje nezaposlenosti dolazi do pada u intenzitetu traženja posla (Feather, 1990), neka ne nalaze nikakvu povezanost (Warr i Jackson, 1984), dok neka čak pokazuju pozitivnu povezanost duljine nezaposlenosti i traženja posla (Feather i O'Brien, 1987, prema Wiener i Oei, 1999). Naši rezultati pokazuju da dulje nezaposleni nešto rijetko traže posao, no i tu možemo pretpostaviti da je tomu razlog dijelom i činjenica da su dulje nezaposleni opet starije osobe.

Kad smo opisali eventualne utjecaje kontrolnih varijabli, koje uključuju neke sociodemografske karakteristike te trajanje nezaposlenosti, prokomentirat ćemo rezultate koji direktno odgovaraju na naš problem.

Kako bi utvrdili da li financijske brige doprinose aktivnom traženju posla proveli smo hijerarhijsku regresijsku analizu. Nakon sociodemografskih varijabli i trajanja nezaposlenosti, u

trećem bloku uveli smo mjeru financijskih briga što je značajno povećalo objašnjenu varijancu intenziteta traženja posla. Naime, varijable prva dva bloka objasnile su 1,9% varijance (jedino se dob pokazala kao značajan prediktor), a same financijske brige s intenzitetom traženja posla koreliraju 0,16 te tako objašnjavaju 2,6% varijance. Smjer povezanosti je pozitivan, pa znači da osobe koje češće osjećaju ozbiljne financijske brige češće i traže posao, što je i očekivan smjer.

Nezaposleni koje češće more ozbiljne financijske brige svoju situaciju nezaposlenosti vjerojatno percipiraju negativnijom od drugih, odnosno ona vjerojatno i jest teža nego za one nezaposlene koji nemaju ozbiljnih financijskih poteškoća. Zbog toga su i motiviraniji da to stanje promijene pa intenzivnije pokušavaju djelovati kako bi svoju situaciju poboljšali.

Istraživanja iz literature koja su povezivala financijske brige s intenzitetom traženja posla također otkrivaju slične nalaze. Wanberg, Watt i Rumsey (1996) su potvrdili povezanost financijskih teškoća i intenziteta traženja posla, Vinokur i Caplan (1987) su također utvrdili da je financijska situacija nezaposlenog bitan antecedent traženju posla, a Ullah (1990) izvješćuje o većem broju prijava za posao kod osoba s intenzivnijim financijskim brigama.

Međutim, neka istraživanja ne nalaze ovakvu povezanost (Rowley i Feather, 1987; Wiener i Oei, 1999). Razloge vjerojatno treba tražiti u različitim uvjetima u kojima nezaposleni žive u različitim društvima. Naime, u nekim zemljama (pa i u Australiji, odakle potječu gore navedena istraživanja) je zakonski reguliran određen broj konkretnih aktivnosti koje nezaposlena osoba mora poduzeti u smjeru aktivnog traženja posla. Stoga intenzitet traženja posla niti ne može široko varirati. S obzirom da su svi bar u nekoj mjeri aktivni u traženju posla, obilježja pojedinca i njegove situacije postaju nevažni, a kao jedini prediktor koji se javlja u istraživanjima je namjera aktivnog traženja posla.

Iako su naši rezultati dokazali da financijske brige značajno doprinose aktivnijem traženju posla, one zajedno sa sociodemografskim karakteristikama objašnjavaju svega 4,1% varijabiliteta intenziteta aktivnog traženja posla. Dakle, iako je značajan i interpretabilan, taj efekt je prilično malen. Međutim, nerealno je bilo i očekivati kako bi jednom varijablom mogli objasniti veći dio tako kompleksnog ponašanja kao što je traženje posla. Naime, s obzirom da ishod traženja posla (eventualno ponovno zaposlenje) ne ovisi samo o sposobnostima i mogućnostima pojedinca i njegovoj angažiranosti nego možda još više i o prilikama izvan pojedinčeve kontrole (stanje na tržištu rada), mnogi nezaposleni, iako im posao treba, odmah na početku predviđaju neuspjeh u traženju posla ili pak odustaju nakon duže bezuspješne potrage.

Povezanost financijskih briga i intenziteta traženja posla i u ostalim, već spomenutim istraživanjima iz literature otprilike je ovakvog reda veličine.

Također, osim te situacijske karakteristike kao što su financijske teškoće, istraživanja nalaze i druge varijable kao odgovorne za traženje posla (neke osobine ličnosti, socijalna podrška, procjena efikasnosti u traženju posla...).

Zanimalo nas je također doprinosi li psihološka deprivacija intenzivnijem traženju posla. Zato smo ponovili hijerarhijsku regresijsku analizu u kojoj smo nakon dva bloka (sa sociodemografskim varijablama i trajanjem nezaposlenosti) u trećem uveli psihološku deprivaciju. Rezultati pokazuju da psihološka deprivacija nije značajno povećala predikciju intenziteta traženja posla u odnosu na dio koji su objasnile sociodemografske varijable- 1,7% varijance.

Kao što je detaljno opisano u uvodu, psihološkom deprivacijom se objašnjava dio loših psiholoških posljedica do kojih dolazi nezaposlenošću. Zato smo i htjeli provjeriti potiče li "uzročnik" negativnosti situacije i njezino rješavanje. Međutim, uvidom u odgovore na pitanja iz ljestvice kojom smo zahvatili psihološku deprivaciju možemo vidjeti da naš uzorak ne pokazuje visoku razinu psihološke deprivacije. Većina nezaposlenih daje prilično optimistične odgovore, dok ih vrlo mali postotak iskazuje visoku deprivaciju na većem broju pitanja. Više je mogućih objašnjenja ovakvog rezultata.

S obzirom da je stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj prilično visoka, manja je stigmatizacija nezaposlenih. Ako se ne osjećaju jedinima u takvoj situaciji, vjerojatno i uzroke nezaposlenosti pripisuju nekim vanjskim faktorima a manje svojoj "krivnji", pa nezaposlenost u takvom slučaju ima i manje učinke na snižavanje samopoštovanja i statusa.

Što se tiče dijela psihološke deprivacije koji se odnosi na nivo aktivnosti, strukturu vremena i socijalne kontakte, čini se da i te aspekte ispitanici češće procjenjuju zadovoljenima nego nezadovoljenima. Iz naših rezultata ne možemo točno reći zašto je tomu tako, ali možemo pretpostaviti da bar dio nezaposlenih te funkcije ispunjava nekim drugim aktivnostima (poslovima u domaćinstvu, hobijima ili radom na crno).

Ipak, ostala istraživanja koja se bave ovom tematikom redovito pokazuju da nezaposleni imaju neispunjene latentne funkcije rada te da im to predstavlja priličan psihološki teret. Iako ih ne možemo izravno uspoređivati s našim podacima, čini se da je kod nezaposlenih u Hrvatskoj taj

problem manje izražen. Objašnjenje možda također leži u kulturalnom kontekstu; zbog općenito lošijeg standarda, ono što bi inače bile samo usputne, sad su postale smislene aktivnosti koje kod ponekih čak čine strukturu dana (npr. odlasci na kavu).

No, bez obzira zbog kojih razloga psihološka deprivacija kod nezaposlenih u Hrvatskoj nije izražena, ona ne doprinosi većem intenzitetu aktivnog traženja posla u našem uzorku, vjerojatno baš zbog toga što ne doprinosi niti negativnosti situacije nezaposlenog.

U literaturi se ne nailazi na pokušaj povezivanja ukupne psihološke deprivacije i aktivnog traženja posla, no Taris i sur.(1994) su pokazali da obilježja situacije nezaposlenog (mjera koju su operacionalizirali s 9 faktora od kojih 5 odgovara latentnim funkcijama rada) preko procjene situacije i namjere za traženjem posla, doprinose aktivnijem traženju posla kod nezaposlenih.

S obzirom da iz korelacijske matrice svih varijabli korištenih u ovom istraživanju (Prilog) vidimo da mjera financijskih briga značajno korelira s ukupnom psihološkom deprivacijom ($r=0,266$, $p<0,01$), provjerili smo dobivamo li neke nove informacije ukoliko povežemo kombinaciju tih dviju mjera s intenzitetom traženja posla.

U treću hijerarhijsku regresijsku analizu smo nakon prva dva bloka (sociodemografskih varijabli i trajanja nezaposlenosti), uveli i psihološku deprivaciju i financijske brige. Nakon toga, ukupna količina objašnjene varijance intenziteta traženja posla iznosi 4,4%, što je značajno više u odnosu na prvi blok, kojim je objašnjeno 1,7% (u prvom i drugom bloku jedina značajna varijabla je i dalje dob). U trećem bloku, uz dob i financijske brige, postaje značajno i trajanje nezaposlenosti, međutim ta negativna povezanost je vrlo mala i značajna tek na razini od 5% .

Psihološka deprivacija se dakle ni u kombinaciji s financijskim brigama nije pokazala značajnim faktorom za intenzivnije traženje posla. Smjer povezanosti psihološke deprivacije i financijskih briga je takav da ukazuje kako osobe s intenzivnijim financijskim brigama imaju i izraženiju psihološku deprivaciju, što je sukladno nalazima iz literature (Ullah, 1990). S obzirom da veće financijske brige potiču aktivnije traženje posla, zanimljivo je da Wiener i Oei (1999) citirajući Feathera (1990) navode kako je određeni nivo strukturiranosti vremena (kao jedna od latentnih funkcija rada) bitan za aktivnost traženja posla. Feather smatra da posao počinju tražiti jedino oni pojedinci koji su već uspjeli bar u nekoj mjeri strukturirati svoje vrijeme, a onda sama potraga, ukoliko je intenzivna, povećava nivo aktivnosti i učvršćuje tu strukturu.

Moguće je da nedostatak nekih latentnih funkcija rada (a koje se često ne mogu ispuniti baš zbog financijskih teškoća) čini situaciju nezaposlenosti negativnijom pa potiče traženje posla. Međutim, samim traženjem posla neke funkcije bivaju zadovoljene (npr. nivo aktivnosti, strukturiranost vremena, osjećaj društvene svrhovitosti). Mijenjanje nivoa psihološke deprivacije do kojeg može doći uslijed traženja posla također dijelom može objasniti naš rezultat koji nije pokazao povezanost psihološke deprivacije s traženjem posla ni u pozitivnom ni negativnom smjeru.

U ovom istraživanju od svih varijabli koje smo uzeli u obzir kao prediktore intenziteta traženja posla, kao značajne su se pokazale jedino dob i financijske brige. Iako objašnjavaju samo 4,4% varijabiliteta naše kriterijske varijable (intenziteta traženja posla) i takav rezultat ima vrijednost. Kao što je već spomenuto, i ostala slična istraživanja donose otprilike tolike korelacije.

Ovo istraživanje je provedeno na prilično velikom uzorku, koji uglavnom dobro reprezentira populaciju nezaposlenih Hrvatske pa dobivene rezultate možemo smatrati važnim doprinosom dosadašnjim spoznajama ovog područja. Također, iako je istraživanje provedeno u prostorima ispostava Zavoda za zapošljavanje, čini se da su ispitanici odgovarali iskreno budući da se nisu skanjivali na neka pitanja dati odgovore koji im ne idu u prilog (npr. 11,3% ih je odgovorilo da uopće ne traže posao), s obzirom na kontekst Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.

Podatak da je dob značajan prediktor aktivnom traženju posla ima praktične implikacije. S obzirom da se pokazalo da stariji nezaposleni manje aktivno traže posao, bilo bi korisno na tu grupu usmjeriti neke eventualne intervencije u smislu edukacija o efikasnijim strategijama traženja posla.

S druge strane, dokazan doprinos financijskih briga intenzitetu traženja posla govori u prilog Fryerovoj teoriji ograničenja djelovanja koja naglašava ulogu materijalnog siromaštva u uzrokovanju psiholoških posljedica nezaposlenosti. Ovakav rezultat je poticaj da se aspekt financijskih briga češće uzima u obzir u istraživanjima psiholoških aspekata nezaposlenosti.

ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem utvrdili smo da nezaposleni u Hrvatskoj različitim intenzitetom aktivno traže posao. Muškarci i žene posao traže podjednako često, nezaposleni mlađe i zrele dobi (od 25 do 44 godine) posao traže češće od ostalih dok ga najrjeđe traže stariji od 55 godina. Nezaposleni visokog obrazovanja su također aktivniji u traženju posla kao i osobe s većom obiteljskom odgovornošću.

Rezultati su pokazali da aktivnijem traženju posla doprinose veće financijske brige, dok psihološka deprivacija nije povezana s intenzitetom traženja posla. Financijske brige, zajedno sa sociodemografskim varijablama i trajanjem nezaposlenosti objašnjavaju 4,4% varijance intenziteta traženja posla.

LITERATURA

- Creed, P.A. & Macintyre, S.R.(2001). The Relative Effects of Deprivation of the Latent and Manifest Benefits of Employment on the Well-Being of Unemployed People. *Journal of Occupational Health Psychology*, 6(4), 324-331.
- Feather, N.T.(1990). *The Psychological Impact of Unemployment*. New York: Springer-Verlag
- Feather, N.T. & Bond, M.J.(1983). Time structure and purposeful activity among employed and unemployed university graduates. *Journal of Occupational Psychology*, 56, 241-254.
- Fryer, D. & Payne, R.(1986). Being unemployed: A review of the literature on the psychological experience of unemployment. In C.L.Cooper & I.Robertson (Eds.) *International Review of Industrial and Organizational Psychology*. John Wiley & Sons Ltd.
- Galešić, M., Maslić-Seršić, D., Šverko, B.(2003). Nezaposleni u Hrvatskoj 2003: Svakodnevne aktivnosti, financijsko stanje, socijalna podrška, intenzitet i način traženja posla, psihološka deprivacija, stavovi prema radu i nezaposlenosti; Parcijalni izvještaj o napretku istraživanja u okviru projekta "Psihološki aspekti nezaposlenosti". Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Hepworth, S.J. (1980). Moderating factors of the psychological impact of unemployment. *Journal of Occupational Psychology*, 53, 139-145.
- Hooft, E.A.J. & al.(2004). Predictors of search behavior among employed and unemployed people. *Personnel Psychology*, 57, 25-59.
- Jahoda, M. (1982). *Employment and unemployment: The psychology of social issues*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kinicki, A.J., Prussia, G.E. & McKee-Ryan, F.M. (2000). A panel study of coping with involuntary job loss. *Academy of Management Journal*, 43(1), 90-101.
- Leana, C.R. & Feldman, D.C. (1988). Individual responses to job loss: Perceptions, reactions and coping behaviors. *Journal of Management*, 14(3), 375-389.
- McKee-Ryan, F.M. & al. (2003). Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study. *Journal of Applied Psychology*, in press.
- Rowley, K.M. & Feather, N.T.(1987). The impact of unemployment in relation to age and length of unemployment. *Journal of Occupational Psychology*, 60, 323-332.
- Šverko, B.(1991). Značenje rada u životu pojedinca: radne vrijednosti, važnost rada i alijenacija. *Uvod u psihologiju* (15-56). Zagreb: Prosvjeta.

- Taris, T.W., Heesink, J.A. & Feij, J.A. (1994). The evaluation of unemployment and job-searching behavior: A longitudinal study. *The Journal of Psychology*, 129(3), 301-314.
- Ullah, P.(1990). The association between income, financial strain and psychological well-being among unemployed youths. *Journal of Occupational Psychology*, 63, 317-330.
- Vinokur, A. & Cplan, R.D.(1987). Attitudes and social support: determinants of job-seeking behavior and well-being among unemployed. *Journal of Applied Social Psychology*, 17, 1007-1024.
- Wanberg, C.R., Griffiths, R.F. & Gavin, M.(1997). Time structure and unemployment: A longitudinal investigation. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70, 75-95.
- Wanberg, C.R., Watt, J.D. & Rumsey, D.J.(1996). Individuals without jobs: An empirical study of job-seeking behavior and reemployment. *Journal of Applied Psychology*, 81(1), 76-87.
- Warr,P.(1983). Work and unemployment (draft). To appear in P.J.D. Drenth, H. Thierry, P.J. Willems and C.J. de Wolff (eds.), *Handbook of Work and Organization Psychology*. London: Wiley, 1983.
- Warr, P. & Jackson, P.(1984). Men without jobs: Some correlates of age and length of unemployment. *Journal of Occupational Psychology*, 57,77-85.
- Waters, L.E. & Moore, K.A.(2002). Reducing latent deprivation during unemployment: The role of meaningful leisure activity. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 75, 15-32.
- Wiener, K.K. & Oei, T.P.S.(1999). Predicting job-seeking frequency and psychological well-being in the unemployed. *Journal of Employment Counseling*, 36(2), 67-82).
- Winefield, A.H.(1995). Unemployment: Its psychological costs. *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, 10, 169-212.

PRILOG

Tablica 7. Frekvencije i postoci odgovora na svih šest pitanja ljestvice psihološke deprivacije.

	n	%
PD1. Kako izgleda vaš tipičan dan? Je li ispunjen aktivnostima (npr. radom-stalnim ili honorarnim, obiteljskim obavezama, poslovima u kući i vrtu, kućnoj radionici, društvenoj organizaciji, nekom klubu ili bilo kojom drugom aktivnošću)?		
Ili vam je dan uglavnom «prazan»?		
1- Uvijek sam zaokupljen/a nekim poslom; moje je vrijeme ispunjeno.	464	41,0
2- Često sam zaokupljen/a nekim poslom, odnosno aktivnostima.	402	35,7
3- Obično nemam što raditi, tek tu i tamo pronađem sebi neku aktivnost.	202	17,9
4- Svaki moj dan je «prazan»; nemam što raditi i uglavnom ne znam što bih sa sobom.	61	5,4
PD2. Kako su uređeni vaš život i vaše obveze tijekom tipičnog dana?		
1- Odlično sam organiziran/a; u svakom trenutku znam što mi je činiti.	178	15,7
2- Moj je život uglavnom dobro organiziran.	593	52,4
3- Nisam baš najbolje organiziran/a, ponekad ne znam što bih radio/la.	242	21,4
4- Nema nikakve pravilnosti u mom životu niti jasno utvrđenih obveza.	118	10,4
PD3. Koliko imate prilika za susrete s ljudima, druženje i zajedničke aktivnosti?		
1- Intenzivno se družim s ljudima.	307	27,1
2- Dovoljno se družim s ljudima.	619	54,7
3- Uglavnom nemam dovoljno mogućnosti za druženje s ljudima.	175	15,5
4- Uopće nemam prilika za druženje s ljudima.	31	2,7
PD4. Što vi osobno mislite, smatrate li se korisnim članom društva?		
1- Da, osjećam se korisnim članom društva.	343	30,4
2- Uglavnom se osjećam korisnim članom društva.	452	40,0
3- Češće se osjećam beskorisno nego korisno.	253	22,4
4- Osjećam se posve beskorisno i isključeno.	81	7,2
PD5. A što vam se čini, kako vas drugi vide? Cijene li vas i koliko im značite?		
1- Ljudi me vrlo cijene.	208	18,4
2- Mislim da me uglavnom cijene.	780	69,0
3- Čini mi se da me ne cijene previše.	105	9,3
4- Nevažan/na sam ljudima.	37	3,3
PD6. A što vi sami mislite o sebi? Djeluju li okolnosti u kojima se sada nalazite na vaše samopouzdanje i osjećaj vlastite vrijednosti?		
1- Bez obzira na okolnosti, uvjeren/a sam da sam vrijedna i uspješna osoba.	320	28,3
2- Uglavnom mislim da sam dovoljno vrijedna i uspješna osoba.	478	42,3
3- Ponekad se pitam jesam li promašio/la u životu.	284	25,1
4- Sve više sam uvjeren/a da je moj život promašen.	49	4,3

Tablica 8. Korelacijska matrica svih varijabli ovog istraživanja

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.Spol	1							
2.Dob	-,006	1						
3.Obrazovanje	,104**	-,100**	1					
4.Obiteljska odgovornost	,206**	,360**	-,155**	1				
5.Trajanje nezaposlenosti	-,022	,439**	-,126**	,169**	1			
6.Psihološka deprivacija	-,035	,183**	-,066**	,018	,104**	1		
7.Financijske brige	,109**	,196**	-,186**	,213**	,132**	,266**	1	
8.Intenzitet traženja posla	-,030	-,114**	,006	,004	-,086**	-,046	,105**	1

** p<0,01; * p<0,05